

Project onder de loep

'Vogels die niet vliegen gaan dood'

30 jaar Ghanezen in Gent en Oost-Vlaanderen

Piet Creve, archivaris, Amsab-ISG

Daphné Maes, consultant, Heemkunde Vlaanderen

Herdenkingen van historische gebeurtenissen of van periodes van de meest uiteenlopende aard volgen elkaar snel op. Zo stond vorig jaar grotendeels in het teken van 50 jaar Turkse en Marokkaanse migratie naar België. Zulke initiatieven krijgen veel media-aandacht, vinden vaak een groot publiek en ook toeristische diensten hebben hun potentieel ontdekt. Voor sommigen wordt het stilaan te veel, hier en daar valt het woord 'herdenkingsindustrie'. Hoe dan ook, herdenkingen zijn onlosmakelijk verbonden met allerlei projecten die na afloop vaak in de nevelen van de geschiedenis verdwijnen. Dit duo-artikel gaat dieper in op een initiatief rond 30 jaar Ghanese gemeenschap in Gent en Oost-Vlaanderen dat in oktober vorig jaar afgerond werd en waar van bij de start aandacht was voor het duurzame karakter ervan. Naast een beschrijving van het project brengt het vooral een analyse en een evaluatie, een poging dus om de opgedane ervaringen bruikbaar te houden.¹

Op zoek naar de wortels van de Ghanese gemeenschap in Oost-Vlaanderen

Sinds het begin van de jaren 1980 groeit in Gent en Oost-Vlaanderen een Ghanese gemeenschap. De redenen waarom mensen uit Ghana migreren, zijn zowel van politieke als van economische aard.² Ondertussen is er een zichtbare groep Ghanezen in Gent. Die is in Oost-Vlaanderen de grootste zwart-Afrikaanse

gemeenschap. De meerderheid woont nu in Gent en deelgemeentes Gentbrugge en Sint-Amandsberg. Het gaat om ongeveer 1500 mensen. Ook in andere provinciesteden zijn kleine groepen aanwezig.

Het erfgoedproject 'Vogels die niet vliegen gaan dood' wou het geheugen van de Ghanese gemeenschap en de Gentse en Oost-Vlaamse samenleving opfrissen door de geschiedenis van de gemeenschap en haar link met de regio te onderzoeken. Het project werd hoofdzakelijk verwezenlijkt door Ghanese en Belgische vrijwilligers van het Centrum voor de Ontwikkeling van de Jeugd van Ghana (COJG)³ en de Heemkundige en Historische Kring van Gent (HHKG), uitgever van *Ghendtsche Tydinghen*. Ze werden hierbij ondersteund door medewerkers van Heemkunde Vlaanderen, Amsab-ISG en STAM. Daarnaast leverden ook de andere partners Trefpunt en Federatie van Zelforganisaties in Vlaanderen (FZO-VL) een bijdrage.⁴ Vrijwilligers en vertegenwoordigers van de partnerorganisaties vormden samen de werkgroep. Het project kreeg de steun van de Stad Gent via de subsidielijn culturele projecten en van de Provincie Oost-Vlaanderen via de subsidielijn sociaal-culturele projecten.

Het projectvoorstel bevatte volgende doelstellingen: de geschiedenis van de Ghanese gemeenschap in Gent en Oost-Vlaanderen documenteren door middel van mondelinge geschiedenis en door het verzamelen van roerend materieel erfgoed (foto's, films, egodocumenten), de waardering voor de eigen geschiedenis stimuleren bij de Ghanese gemeenschap en die aanzetten *zél*f haar verhaal te vertellen en over te leveren. Een ander belangrijk doel was zowel de Ghanese gemeenschap als de ontvangende samenleving actief te betrekken bij de herinnering aan de ontmoetingen en interacties die het gevolg zijn geweest van de Ghanese migratie, met ander woorden het gedeeld verleden.

Het project startte in april 2010 en eindigde in april 2015. In die periode nam de werkgroep dertien interviews af. Er werd naar gestreefd

Zanger Buadee vertelt zijn verhaal op het publieksmoment in het Trefpunt in Gent, 17 oktober 2014.
Foto: Damiano Oldoni

dat de geïnterviewden zo veel mogelijk de verscheidenheid van de Ghanese gemeenschap in Oost-Vlaanderen aantoonde. Zo zijn er Ghanezen geïnterviewd die in de jaren 1980-1990 en na 2000 naar Oost-Vlaanderen kwamen. Ook de tweede generatie komt aan bod. Daarnaast deed eveneens iemand die terugkeerde naar Ghana zijn verhaal. De interviews werden afgenomen door vrijwilligers die via Heemkunde Vlaanderen een opleiding in mondelinge geschiedenis kregen. Na afloop van het project zijn de interviews met bijhorende documenten (identificatiefiche, contract, vragenlijst, interviewfiche, samenvatting ...) gedeponneerd bij Amsab-ISG. Zo kunnen latere onderzoekers het materiaal consulteren.

Er is roerend materieel erfgoed verzameld en gedigitaliseerd: foto's, video's, geluidsopnames en filmbanden over de feesten binnen de Ghanese gemeenschap, de beleving van de Ghanese rituelen hier, de levensomstandigheden van de geïnterviewden en de plaatsen die voor hen belangrijk zijn. Ook het digitale beeldmate-

riaal wordt bij Amsab-ISG gearchiveerd. Enkele belangrijke persoonlijke documenten zijn eveneens opgespoord en gedigitaliseerd. Daarnaast werd relevante informatie verzameld. De heemkundige kringen van Oost-Vlaanderen werden gevraagd daarbij te helpen. Enkele vonden in hun documentatiecentrum interessante tijdsdocumenten terug. Zo ontdekte de heemkundige kring van Erpe-Mere een aantal krantenartikels en een tijdschrift van het jeugdhuis waarin uitvoerig werd bericht over de komst van vijf Ghanese vluchtelingen naar de gemeente in 1987.

Misschien wel de belangrijkste praktische realisatie van het project is de website waar de interviews, het roerend materieel erfgoed en een filmpje van een Ghanese jongere worden gepresenteerd: www.ghanezeningent.be. Een uitgebreid artikel over de migratie van Ghanezen naar Gent en Oost-Vlaanderen kadert de levensverhalen. Een Ghanese vrijwilligster van de werkgroep heeft het verzamelde materiaal aangevuld met wetenschappelijk onderzoek.

Daarnaast worden er vijf levensverhalen gepresenteerd: twee verhalen van Ghanezen die migreerden om politieke redenen, één van een Ghanees die door volgmigratie of familiehereniging naar Oost-Vlaanderen kwam en twee levensverhalen van de tweede generatie Ghanezen. Een ander onderdeel zijn thema's, zoals feesten en rituelen, die worden geïllustreerd met fragmenten uit interviews en foto's. Op de website kan ook een brochure worden gedownload. Die bevat naast een inleiding over het project een artikel over 30 jaar Ghanese migratie naar Gent en Oost-Vlaanderen en vijf levensverhalen van Ghanezen uit Gent en Oost-Vlaanderen. Ze is deels in het Nederlands en deels in het Engels en werd vormgegeven door een jonge Ghanees vrijwilliger.

De relatief lange looptijd van het project maakte de organisatie van meerdere publieksmomenten mogelijk. Tijdens een feest van de Ghanees gemeenschap op 1 mei 2010 werd het project voorgesteld en op 31 oktober 2010 was er een kleine tentoonstelling over de rituelen en feesten tijdens de Openforumdag in Genk⁵, het laatste in samenwerking met tapis plein vzw en het Minderhedenforum. Op een studiedag over migrantenerfgoed van KADOC-KU Leuven en Amsab-ISG op 5 februari 2011 stelde Eric William Hayfron-Ashun het project voor.⁶ Op een volgend feest van de Ghanees gemeenschap in Gent op 25 juni 2011 was er een vertelsessie, en tijdens de Gentse Feesten van 2012 was in Trefpunt een tentoonstelling te zien over Ghanees rituelen en feesten. In de openingsparade van de feesten liep ook een Ghanees band mee, gevolgd door leden van het COJG. In november 2012 werd het project ook voorgesteld op een workshop tijdens Heemkunde Actueel. Op vrijdagavond 17 oktober 2014 ging een afsluitend publieksmoment door in de concertzaal van Trefpunt.⁷ Naast een inleiding over 30 jaar migratie van Ghanezen in Gent en Oost-Vlaanderen, kwamen ook drie levensverhalen op scène: de zanger Buadee, Philip Andoh en Eric William Hayfron-Ashun

vertelden hun verhaal. Daarnaast werden de website en de brochure voorgesteld. Buadee verzorgde het muzikale intermezzo met een drietal liedjes die hij live bracht.

Het project tegen het licht gehouden

De werkgroep heeft het project uitgebreid geëvalueerd en vond het nuttig om de resultaten daarvan ruimer te verspreiden. Een fundamenteel aspect was werken met vrijwilligers, wat zowel een sterkte als een zwakte is gebleken. En werken met vrijwilligers met een etnisch-cultureel diverse achtergrond maakt alles nog iets complexer. Zij zitten vaak in een kwetsbare situatie op het vlak van tewerkstelling en huisvesting. Meewerken aan een cultureel project moet dan soms wijken voor meer vitale bekommernissen.

Dat heeft consequenties voor de andere projectpartners. Empathie en soepelheid in de uitvoering van het project zijn hier twee sleutelbegrippen. Het is dus belangrijk dat alle betrokkenen elkaar goed leren kennen en de tijd nemen om wijzigende omstandigheden een plaats te geven in het project. Een langere looptijd van een project geeft meer mogelijkheden op beide terreinen. Zo waren er aanvankelijk 20 à 25 interviews gepland, maar dat bleek onhaalbaar voor de vrijwilligers. Het volledig uitschrijven bleek ook te hoog gegrepen. Na intern overleg is het aantal beoogde interviews op minimum tien gebracht en voor de verwerking werd geopteerd voor uitgebreide bandinhoudsfiches.⁸

Ook qua publieksontsluiting zijn de plannen *en cours de route* bijgesteld: van een boek naar een brochure en van een afsluitende tentoonstelling naar een vertelavond. De keuze voor een website bleek terecht: het is een goedkoop en dankbaar medium om mondelinge bronnen en gedigitaliseerd erfgoed naar een breed publiek te brengen. Vrijwilligers kunnen bovendien makkelijk zelf aanvullingen doen.⁹ De plannen om samen met Kif Kif *digital stories*

sen van Ghanese en Belgische afkomst. Dat neemt niet weg dat er best één organisatie het project trekt en dat die functie ook voor alle deelnemers duidelijk is. Heemkunde Vlaanderen heeft die rol op zich genomen.

De ene vrijwilliger is de andere niet: de mensen van het COJG en die van de Heemkundige en Historische Kring van Gent hebben andere achtergronden, ervaringen, gewoontes en vaardigheden. Het COJG zette zijn eigen netwerk in om getuigen te zoeken, zorgde voor gerichte communicatie naar de Ghanese gemeenschap en organiseerde activiteiten om het project bekend te maken. De Heemkundige en Historische Kring had ervaring met tekstredactie en uitgeven van brochures en communiceerde over de resultaten van het project naar zijn talrijk ledenbestand. Samenwerken rond een project is niet altijd zo evident, maar wel verrijkend voor alle betrokken partijen. De Ghanese vrijwilligers hebben heel wat bijgeleerd: samenwerken met professionele partners en met heemkringen of cultureel diverse organisaties, vertellen op een podium, communicatie via website, interviewtechnieken ... Ondersteund worden door mensen met ervaring in projectwerking en in werken met kwetsbare vrijwilligers was daarbij een hulp.

Werken met vrijwilligers heeft gevolgen voor de manier waarop het project uitgewerkt en begeleid wordt. Een mooi voorbeeld daarvan is het vergaderritme van de werkgroep. Aanvankelijk werden de vergaderingen bijeengeroepen als er sinds de vorige belangrijke vorderingen waren gemaakt. Soms lagen de bijeenkomsten ver uit elkaar, waardoor de betrokkenheid verminderde. Door de vergaderfrequentie op te voeren naar ongeveer één keer per maand, zelfs als er niet echt nieuwe ontwikkelingen te melden waren, kreeg het project een hernieuwde dynamiek. Nog belangrijker is de inschakeling van jonge mensen: zonder hun enthousiasme was het project wellicht niet geslaagd. In de loop van het project werd ook duidelijk dat de vrijwilligers meer ondersteuning konden

gebruiken in de vorm van tips over het concreet functioneren van de eigen organisatie, bijvoorbeeld coaching en taakverdeling.

De langere looptijd van het project was oorspronkelijk niet voorzien: het duurde langer wegens enkele obstakels. Zelfs al was het project een initiatief van het COJG, toch was een draagvlak creëren binnen de Ghanese gemeenschap een werk van langere adem dan gedacht. Een van de pijnpunten was bijvoorbeeld dat sommige respondenten zich wat ongerust afvroegen wat de uiteindelijke bedoeling was van de interviews en wat ermee ging gebeuren. Een dergelijke reflex is niet ongewoon: ook in andere mondelinge geschiedenisprojecten komt die voor. Veel mensen met een migratieachtergrond hebben bovendien niet zo positieve ervaringen met registratie en in hun verhalen zitten best wel pijnlijke passages.¹⁰ Interviews weigeren kan nog een andere reden hebben: sommigen verwachten om ervoor betaald te worden. De organisatie van publieksmomenten, de website en de brochure namen heel wat argwaan weg. Mensen kwamen zich daarna zelfs spontaan aanbieden om hun verhaal te doen. Zoeken naar centen gaat ook makkelijker als je meer tijd hebt: als de ene aanvraag geweigerd wordt, is er tijd om alternatieven te zoeken of om de ambities bij te stellen in functie van andere subsidielijnen. Een aanvraag in het kader van materieel erfgoed van de provincie Oost-Vlaanderen werd niet gehonoreerd, maar een aanvraag voor een socio-cultureel volwassenwerk van dezelfde provincie kreeg wel een gunstig gevolg.

Leven na het project?

Projecten zijn per definitie eindig. Er wordt altijd wel naar een of meerdere eindproducten toegewerkt, maar de resultaten zijn niet altijd duurzaam. Dit project beoogt blijvende effecten. Er is de website: de hosting wordt op termijn overgenomen door Amsab-ISG en dat betekent dat de site online blijft en dus

verder kan gevoed worden door de vrijwilligers van de werkgroep. Vanzelfsprekend zal Amsab-ISG ook de inhoud archiveren. Een van de doelstellingen was erfgoed verzamelen en dat is aardig gelukt. Maar die inspanning stopt niet bij de afloop van het project. De Ghanese gemeenschap en vooral het COJG kennen en vertrouwen Amsab-ISG als erfgoedpartner. Dat heeft de poort geopend naar toekomstige overdrachten van ander erfgoed, bijvoorbeeld van archieven van Ghanese zelforganisaties. Het verhaal van de Ghanese gemeenschap zal ook een plaats krijgen in de grote geschiedenis van Gent, zoals die in het STAM wordt gepresenteerd. De laatste zaal daar belicht de geschiedenis van de stad na 1945.

Dit samenwerkingsproject van professionele organisaties met vrijwilligers en van Ghanezen met Belgen heeft – ook al liep het niet steeds van een leien dakje – toch mooie resultaten opgeleverd. Het ging immers over een project waarbij vrijwilligers de erfgoedinhoud uitwerkten en bovendien mee de projectplanning stuurden. Zo kon de gemeenschap zelf mee de inhoud bepalen. Binnen de migratieprojecten in de erfgoed- en socioculturele sector in het voorbije migratiejaar is dat een redelijk uniek gegeven. De combinatie van de Ghanese en Belgische vrijwilligers, omkaderd door een aantal professionele partners en een heemkundige kring, heeft uiteindelijk gewerkt, niet het minst door het enthousiasme van de jonge vrijwilligers.

- 1 In het eerste nummer van *Brood & Rozen* van 2015 verscheen een artikel met enige bedenkingen bij de talrijke projecten in het migratiejaar 2014. Zie: Piet CREVE, Doe wel en zie om. Enige bedenkingen na het migratiejaar 2014. In: *Brood & Rozen*, (2015)1, pp. 68-72.
- 2 Voor informatie over de geschiedenis van de Ghanese migratie, zie: <http://www.ghanezeningent.be>.
- 3 Het COJG is een zelforganisatie van Ghanezen in Gent en Oost-Vlaanderen. Een van hun belangrijkste activiteiten is huiswerkbegeleiding.

- 4 Voor een toelichting bij de partners, zie <http://www.ghanezeningent.be>, rubriek *Partners*.
- 5 Dit gebeurde in samenwerking met tapis plein vzw en het Minderhedenforum.
- 6 Voor een verslag, zie: <http://www.migrantenerfgoed.be>, klik op 'activiteiten'.
- 7 Op 16 november 2014 werd het project ook nog voorgesteld op de Profundo-activiteit rond de verschillende religieuze Ghanese gemeenschappen. Er waren een vijfhonderdtal Ghanezen aanwezig.
- 8 Een bandinhouds fiche is een manier om een interview makkelijk toegankelijk te maken, te vergelijken met de inhoudstafel van een boek. Zie: Bruno DE WEVER e.a., *Van Horen Zeggen – Mondelinge geschiedenis in de praktijk – Projectengids*, Gent/Brussel: Universiteit Gent/Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw, 2005, p. 39. Bij het project werden de bandinhoudsfiches aangevuld met telkens de korte inhoud van de interviewfragmenten in kwestie. Op die manier is er een soort samenvatting van het interview met tijdsindicaties.
- 9 Het betreft een WordPress-website die aangemaakt werd door Heemkunde Vlaanderen. Het systeem is gratis, enkel de hosting moet worden betaald.
- 10 Dat was bijvoorbeeld ook het geval bij: Nadia BABAZIA e.a., Levensverhalen en storytelling in het Red Star Line Museum. In: *faro*, 7(2014)4, pp. 24-29, en bij het project van Familiekunde Brussel over Turkse familieverhalen, waarbij Heemkunde Vlaanderen ook partner was.